

Pajorin Klára

Janus Pannonius és a hun–magyar rokonság
(Hozzászólás Szörényi László Janus Pannonius követi beszédéről írt cikkéhez)

Évszázadokon keresztül sokan olvasták, tanulmányozták, olykor idézték is Janus Pannoniusnak az 1465. évi követsége alkalmából II. Pál pápa előtt elmondott beszéde szövegét,¹ amelyben a humanista biztosította az új egyházfőt Mátyás király és a magyarok engedelmességéről (oboedentia) és hűségéről, azonban olvasói többnyire hallgatásukkal mellőzték e művet. A Janus-monográfia írója, Huszti József véleménye szerint Janus orációja „eléggé formás, tartalmilag ügyesen alkalmazkodik az adott helyzethez, minden részletében elárulja a klasszikus mintákon képzett főt, de egyébként semmi rendkívüli” nincs benne. Közepes színvonalú, papirosszerű, „gondosan kidolgozott, de minden igazi szónoki erőt nélkülözni látszó alkotás”.² Tartalmi szempontból talán még érdektelenebbnek látta, ugyanis nem talált benne semmi említésre méltót. A későbbi kutatók sem figyeltek fel a műre és jelentőségére.

Szörényi László volt az első, aki a róla írt cikkében³ felfedezte a követi beszéd – mint írja – „újságát”, hajdani újszerűségét, és rámutatott fontosságára. Tanulmánya a Janusról és az egész magyarországi humanizmus szülő ismereteinket illetően felfedezésnek számít. A tanulmányíró felhívta a figyelmet az oráció egyik, addig nem reflektált argumentumára, és ismertette tartalmát, feltárta jelentését és értelmét. Rámutatott, hogy Janus ebben az alkotásában a hun–magyar azonosság elméletét magáévá téve Mátyást és népét a hunok leszármazottaiként szerepeltette, és Attilát, akit a magyar királyok sorának élén helyezett el, az Árpád-házi királyok, köztük Szent István és Szent László, továbbá az Anjou-uralkodók, Luxemburgi Zsigmond és Hunyadi Mátyás elődeként, valamint a pápa iránti engedelmesség példajaként mutatta be.⁴

A magyar történetírásban a hun–magyar azonosság gondolata, amelyet Kézai Simon krónikája ad elő részletesen, Anonymus óta, vagy talán már korábról is ismert volt.⁵ Köztudomású, hogy Mátyás uralkodásának a végén, Thuróczy János krónikájának, majd Bonfininek köszönhetően is nagy népszerűségnek örvendett. Azt is tudtuk, hogy Janus a költeményeiben többször helyettesíti a magyarok megnevezését a hun szóval. Érdekességként ezeket a helyeket fel is tüntettük,⁶ de lényegében nem tudtunk mit kezdeni velük. Szörényi cikkének megismeréséig nem sejtettük, hogy Janus számára ezek mit jelenthettek. A követi beszéd említett részének elemzésével Szörényi arra döböntett rá bennünket, hogy a hun–magyar rokonság ideológiája már Mátyás uralkodásának az elején büszkén vállalt,

¹ Latinul és magyarul lásd *Régi magyar szöveggyűjtemény*, I. *Humanizmus*, szerk. ÁCS Pál, JANKOVICS József, KŐSZEGHY Péter, Bp., Balassi Kiadó, 1998, 176–183.

² HUSZTI József, *Janus Pannonius*, Pécs, Janus Pannonius-Társaság, 1931, 233.

³ SZÖRÉNYI László, *Attila strumento di diplomazia – Janus Pannonius ambasciatore di Mattia a Roma*. Nuova Corvina, Rivista di Italianistica, 20 (2008/ 4, 14–29; Uő., *A diplomáciailag felhasznált Attila –Janus Pannonius Mátyás követeként Rómában..Thomka-Symposion. Ünnepi kötet Thomka Beáta köszöntésére*. Pozsony, Kalligram, 2009, 475–484, jegyzetek nélkül.

⁴ *Régi magyar szöveggyűjtemény, i. m.*, 178–179.

⁵ SZÖRÉNYI, *Attila strumento, i. m.*, 18.

⁶ Lásd *Humanisták birodalomeszménye és Mátyás király* című cikkem (*Erdély reneszánsza*, I, szerk. GÁBOR Csilla, LUFFY Katalin, SIPOS Gábor, Kolozsvár, 2009, 25–34) átdolgozott, bővített olasz nyelvű változatát: *L'ideale dell'impero degli umanisti e il re Mattia* (megjelenés alatt).

[Ide írhatja a szöveget]

nemzetközi téren is hirdetett azonosulási és hivatkozási alapot jelentett a királynak és közvetlen környezetének, és hogy éppen az itáliai humanizmuson nevelődött Janus Pannonius volt az első újraértékelője és terjesztője. Korábban a „barbár”, pogány Attilát általában negatívan értékelték, még a magyarok is. Isten ostoraként, kegyetlen hódítóként mutatták be, és népét, a szkítáktól származtatott hunokat leginkább csak a rettenetes félelem, a pusztítás szinonímájaként emlegették. Janus ezzel szemben a hun uralkodót a keresztény magyar királyok sorába helyezte, a kereszténység szempontjából is értéknek tekintett erények (például az engedelmesség) letéteményesének, valamint a pápa tisztelőjének és védelmezőjének tüntette fel, és beemelve őt a keresztény uralkodók körébe, egy sorba helyezve őt velük, mintegy legitimizálni kívánta őt. Mint Szörényi rámutatott, fellépése egészen újszerű volt, és a pápa, valamint udvara számára mehökkentő lehetett.⁷

Szörényi cikke a szó szoros értelmében felfedezés, rátalálás volt. Egy olyan fontos szöveget vett észre és világított meg, amelyre – mint láttuk – a Janus-kutatás addig nem figyelt fel. A felfedezéshez és megmagyarázásához – nem mindennapi tehetségén kívül – a tudós hatalmas műveltsége és a hunokra, valamint Attilára vonatkozó korábbi érdeklődése és tanulmányai is hozzájárultak. S talán nem tévedünk, ha arra gondolunk, hogy személyes érintettsége, a költő és követsége iránti megkülönböztetett figyelme is befolyásolta őt. Mint tudjuk, több mint fél évezreddel később, ha nem is a Szentszéknél, de Rómában, hogy úgy mondjuk, követutóda volt a költőnek.

Az alábbiakban néhány adalékot szeretnék nyújtani a fent idézett tanulmányhoz igazolás, illetve kiegészítés céljából.

.....Szörényi felhívta a figyelmet arra, hogy Janus nem a saját nevében, hanem csupán Mátyás szócsöveként, a király képviselőjeként kellett hogy fellépjen a pápa előtt.⁸ Mátyástól azonban olyan megnyilatkozást is ismerünk, amelyben a saját nevében, fejedelmi többes számban fogalmazza meg népének, egyszersmind saját magának a hunokkal való azonosságát. Ez a dokumentum egy évvel korábbi, mint Janus követi beszéde, és gondolatainak formába, versbe öntése ugyancsak a humanista költő műve. Ismeretes, hogy 1463 vége–1464 tájt Antonio Costanzi, Janus egykori ferrarai iskolatársa buzdító, dicsőítő verset küldött Mátyásnak, kérve őt, hogy szálljon hadba II. Pius pápa vezetése mellett a már négy-öt éve intenzíven szervezett, az összes európai haderő összefogásával indítandó nagy török elleni hadjárat résztvevőjeként. A szervezés ekkor már az utolsó szakaszánál tartott, és mivel a nyugati keresztény fejedelmek általában nem sok buzgóságot tanúsítottak, az itáliai humanisták szóban és írásban buzdították őket a hadjáratban való részvételre. Az előkészületek lezárásának a közeledése, valamint az idő sürgetése készítette Costanzit Mátyásnak küldött költeménye megírására, amelyre maga a címzett, a király válaszolt, versre verssel.

A válaszolóhoz méltó emelkedettséggel megalkotott költeményben rendkívüli tisztánlátással és nem kis keserőséggel fogalmazódik meg Mátyás véleménye, hogy Velence kivételével a Nyugat országai és Itália városállamai a saját érdekeik védelmével, pártharcokkal foglalkoznak, és a kereszténységet megvédeni, a török ellen harcolni nem nagyon törekednek. Pedig a török a nyakunkon van, és Konstantinápoly elfoglalása (1453) után már nemcsak a „hunokat”, vagyis a magyarokat, hanem Itáliát is le akarja igázni.⁹ A hunok szót a költemény magyar fordítója annyira érdektelennek tartotta, hogy egyszerűen

---

⁷ SZÖRÉNYI, *Attila strumento*, i. m., 19.

⁸ *Uo.*

⁹ *Iani Pannonii opera quae manserunt omnia*, II. *Elegiae*, fasc. I. *Textus*, ed. Iulius MAYER, Ladislaus TÖRÖK, Bp., Balassi, (2014), No. 26, pp. 127–132; *Iani Pannonii opera omnia. Janus Pannonius összes munkái*, kiad. V. KOVÁCS Sándor, Bp., Tankönyvkiadó, 1987, 348–355; PAJORIN Klára, *Humanista irodalmi művek Mátyás király dicsőítésére*, in *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*, szerk. RÁZSÓ Gyula, V. MOLNÁR László, Bp., Zrínyi Kiadó, 1990, 334–336.

„népünk”-nek fordította le.¹⁰ Pedig nem egyszerűen költői metafora, mint ahogy manapság gondolnánk. A költemény keletkezésének idején, Mátyás szájából kiejtve Costanzi és az itáliaiak fülében kihívó, fenyegető hangzású szó kellett hogy legyen.

Mint Janus követi beszédében, a Costanzinak szóló válaszversében is az itáliaikkal szemben fogalmazódik meg a magyarok és a hunok rokonsága. A hun szó egy másik megjelenése szintén Janus verséből való, a költő Mátyás Rómában tartózkodó követét, Baioni Istvánt nevezi a hunok követének (orator Hunnorum).¹¹ Úgy látszik, a hun–magyar azonosságot Janus és Mátyás elsősorban az itáliak előtt hangsúlyozta, hirdette.

Bár a saját nevében foglalt állást mellette, a hun–magyar rokonság felvállalásának és hirdetésének az ötlete valószínűleg nem Mátyástól eredt. Inkább nevelőitől és ideológusaitól, Vitéz Jánostól és az ő körébe tartozó humanistáktól, mindenekelőtt attól a Janus Pannoniustól származhatott, aki Mátyás követeként a pápai kihallgatáson ezt a világ előtt először közhírré tette. A magyar krónikákban továbbhagyományozott szkíta/hun–magyar azonosság gondolatának felelevenítésében és hirdetésében valószínűleg Vitéz Jánosé volt a kezdeményező szerep. Közismert, hogy mennyire érdekelte őt Magyarország múltja, történelme, milyen sokat foglalkozott vele. Bonfini azt írta róla, hogy érsekként esztergomi palotája ebédlőtermében sorrendben megfestette az összes magyar királyt, valamint a szkíta elődöket.¹²

Vitéz támogatottja, híve volt Vetési László, aki 1475-ben a IV. Sixtus pápa előtt elmondott beszédében, mely Rómában nyomtatásban is megjelent, a magyarokat pannonoknak és a hunok nemzetségének nevezte („O pannones, ... O genus Hunnorum ...”).¹³ A szónok a pápához küldött követség vezetőjének, Vetési Albertnek az unokaöccse volt. Rómában élt, a pápa kamarásaként.¹⁴ A Vitéz nevével jelzett Mátyás elleni összeesküvés leleplezése, támogatói halála és Mátyás bosszújának a híre lehetett az oka annak, hogy nem mert vagy nem akart hazatérni Itáliából, ahol addig tanulmányait végezte. Nem ő volt az egyetlen olyan személy a két lázadó humanista főpap egykori támogatóitjai között, aki a pápánál, illetve a szentszéknél állást és védelmet kapott. A humanista Kosztolányi Polykárp György, aki Mátyás követeként 1461-ben II. Piusnak mondta el az oboedientia megtartásáról szóló kötelező ígéreteket, Vitéz és Janus halála után ugyancsak Rómában élt, ahol szentszéki írnokként működött.¹⁵

.....Vetési orációja nem nélkülözi Janus római követi beszédének a hatását, a költő néhány frázisának variációja is megtalálható benne. IV. Sixtus pápát még 1471-ben, a Vitéz és Janus Pannonius vezette összeesküvés idején választották meg. A neki szóló, az új pápának megválasztása után a fejedelmek kötelezően előírt oboedientia-bemutatása ugyancsak sokat késett. A magyar követség elindítása, úgy látszik, Mátyásnak nem ment könnyen, illetve a keresztény világnak az a mély megrendülése is késleltethette, amely a két ragyogó főpap pusztulását követte.

¹⁰ „Bár nemcsak népünk hulltát kívánja” (*Iani Pannonii opera*, kiad. V. KOVÁCS, i m. 353, 107. sor, vö. „Quaquam non solos is perdere nititur Hunos.”, (*Iani Pannonii opera*, ed. MAYER –TÖRÖK, i. m., 137.

¹¹ *Iani Pannonii opera*, kiad. V. KOVÁCS, i m., 382. l., 1. sor.

¹² „In triclinio non modo omnes ex ordine Ungarie reges, sed et progenitores Scythicos cernere erit.” Antonius de BONFINIS, *Rerum Ungaricarum decades*, ed. I. FÓGEL, B. IVÁNYI, L. JUHÁSZ, tom. IV, pars I, liber III, Budapest, Egyetemi ny., 1941, p. 47. Idézi PROKOPP Mária, *Vitéz János esztergomi palotája*, in *Janus Pannonius (Tanulmányok)*. Szerk. KARDOS Tibor, KOVÁCS Sándor V., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975, 256; MIKÓ Árpád, *Divinus Hercules és Attila Secundus Mátyás király műpártolásának humanista aspektusai*, *Ars Hungarica*, 19 (1991), 152.

¹³ *Oratio ad summum sanctissimumque pontificem Sixtum IV. pro praestanda obedientia nomine ... Mathiae serenissimi Hungarorum ac Bohemorum regis* [Romae, Johann Schurener, 1475], fol. 1r ;

¹⁴ RITÓKNÉ SZALAY Ágnes, *Vetési László vershagyatéka*, in „*Nympha super ripam Danubii*”. *Tanulmányok a XV – XVI. századi magyarországi művelődés köréből*, Bp., Balassi, 2002, 115–116.

¹⁵ FRAKNÓI Vilmos, *Mátyás király magyar diplomatái*, Századok, 1898, 2– 14; John MONFASANI, *Georg of Trebizond. A Biography and a Study of his Rhetoric and Logic*, Leiden, Brill, 1976, 197–198, 237.

[Ide írhatja a szöveget]

.....Minden jel arra mutat, hogy Mátyás és a korai magyar humanisták egyöntetűen a hun-magyar rokonság elvét vallották, és az itáliaiak, valamint Európa más népei előtt büszkén vállalták, hirdették szkíta-hun eredetüket. Ha hihetünk Bonfininak, Mátyás egészen a haláláig ragaszkodott ehhez a hiedelemhez.¹⁶ A történetíró *Magyar történetében* részletesen szól „a magyarok elődeiről,” a hunokról. Műve II. Ulászlóhoz szóló előszavában arról nyilatkozik, hogy a hunok történetének megírásával még Mátyás király bízta meg.¹⁷

---

¹⁶ A hun–magyar azonosság hitelességének kérdéséről szóló legújabb összefoglalást lásd ÁCS Pál, *Isten haragja – magyarnak példája. A hun történet két értelmezése*, in Uő., *Átszított idő. Tinóditól Tandoriig*, [Bp.],(Pesti) Kalligram, 2014, 166–172.

¹⁷ BONFINI, i. m., tom. I, Praefatio, p. 2.; A. BONFINI, *A magyar történelem tizedei. Előszó*, ford. KULCSÁR Péter, Bp., Balassi, 1995, 6–7. l.

[Ide írhatja a szöveget]